

Tien richtsnoeren voor een betere Sociale Bescherming

Visienota SAAMO

© Michael De Lausnay

Sociale bescherming is een breed begrip. In zijn ruimste interpretatie gaat het om het overgrote deel van ons overheidsbeleid. Om de zaken behapbaar te houden en onderscheid te maken met andere domeinen waar SAAMO aan werkt, zoals huisvestingsbeleid en onderwijs, hanteren we hier een meer gerichte benadering. Als we in deze visietekst over sociale bescherming spreken, richten we ons specifiek op de **sociale zekerheid**, de **bijstand** en andere **herverdelende maatregelen** die het leven van mensen financieel menswaardig maken.

Om niet in het luchtledige te praten, schetst deze tekst eerst de situatie van onze sociale bescherming. In welke **context** opereren we? Op basis van deze context formuleren we een aantal **richtsnoeren** – zes principiële en vier socio-economische - op basis waarvan we ons systeem van sociale bescherming willen verbeteren. We hanteren deze tien richtsnoeren om eigen **voorstellen** te formuleren en nemen ze als leidraad om beleidsevoluties aan te toetsen, en concrete **standpunten** te formuleren.

DE CONTEXT VAN VANDAAG

Bij het ontwikkelen van onze visie op sociale bescherming vertrekken we niet van een wit blad. Ons land heeft een uitgebreid systeem van sociale bescherming. Het lijkt ons onrealistisch en onwenselijk om dit volledig om te gooien, zeker in een politiek klimaat waarin ons herverdelende sociaal bestel zwaar onder druk dreigt te komen staan.

Daarom schetsen we in deze tekst eerst de context van de belangrijkste positieve en negatieve elementen van het huidige systeem. Vanuit die context formuleren we onze principes tot verbetering.

EEN PERFORMANT SYSTEEM VAN SOCIALE BESCHERMING

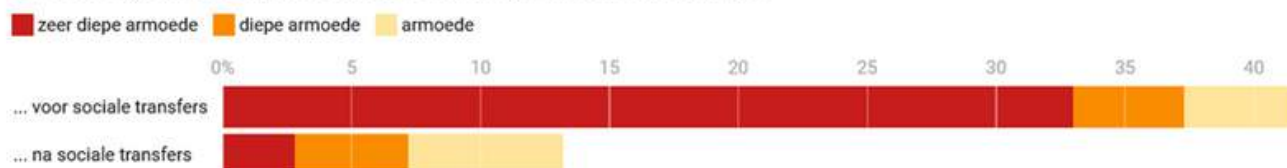
Ondanks de vele kritiek, blijkt ons systeem van sociale bescherming erg performant. Denktank Minerva rekende uit dat meer dan vier op tien Belgen onder de armoedegrens leven voor sociale transfers (figuur 1).[1] Na tussenkomst van de sociale zekerheid gaat het om “nog maar” 13 procent. Dat betekent dat in 2021 bijna 3,5 miljoen Belgen uit de armoede gehaald werden dankzij deze sociale uitkeringen.

Voor het overgrote deel van deze mensen gaat het niet om een klein steuntje, een verschil van een paar tientallen euro's per maand tussen net wel of net niet in armoede leven: driekwart van de Belgen met een marktinkomen onder de armoedegrens, of liefst één op drie Belgen, zou zonder het recht op een uitkering zelfs in zeer diepe armoede leven. Na het toekennen van deze sociale rechten is dat minder dan drie procent.

Figuur 1: Impact van onze sociale bescherming

Het belang van sociale bescherming

Aandeel Belgen met een inkomen onder de armoedegrens, naar armoedediepte:

Armoedegrens: 60% van het equivalent mediaan gezinsinkomen. Diepe armoede: 40%-50% van het mediaan inkomen. Zeer diepe armoede: minder dan 40% van het mediaan inkomen. Inkomens 2021.

Grafiek: Denktank Minerva @matthias_somers • Bron: Eurostat: EU-Silc 2022 • [Afbeelding downloaden](#) • Gecreëerd met [Datawrapper](#)

Bron: Denktank Minerva

Het betekent dat België er vandaag in slaagt om bijna zeventig procent van de mensen met een marktinkomen onder de armoedegrens, een inkomen te geven dat hen boven de armoedegrens tilt. Dit cijfer wordt bevestigd door onderzoek van Het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck.[2]

Daarmee doet België het beter dan zijn buurlanden en, opvallend, een stuk beter dan Nederland, waar sociale transfers nog slechts zes op tien mensen uit armoede halen.[3]

EEN BETAALBAAR SYSTEEM VAN SOCIALE BESCHERMING

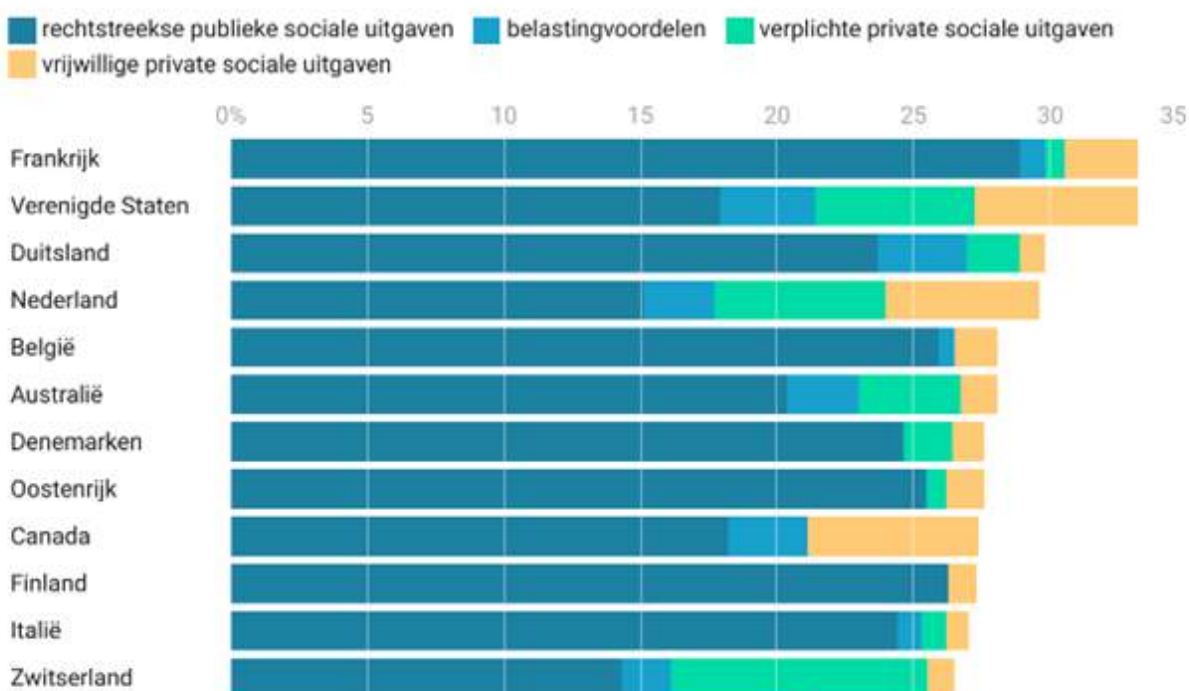
Niet alleen heeft ons land een performant systeem van sociale bescherming, de omvang van de Belgische sociale uitgaven is – in tegenstelling tot wat al eens beweerd wordt – niet opmerkelijk hoog.[4] Daarbij brengen we niet alleen de directe uitgaven van de overheid in rekening, maar ook de fiscale stimuli om zich privaat te verzekeren, de private uitgave voor verplichte sociale verzekeringen alsook de vrijwillige sociale verzekeringen die mensen afsluiten (figuur 2).

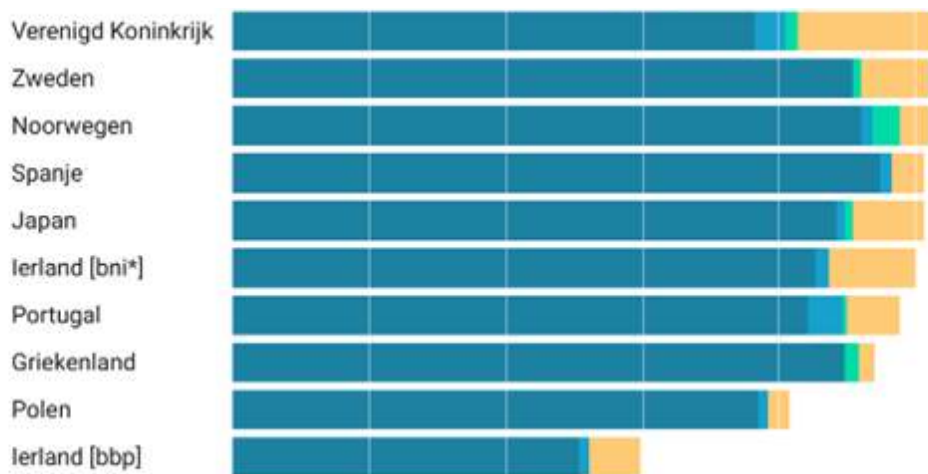
Vaak worden deze laatste drie factoren niet in rekening gebracht, wat incorrect is. Toch is het belangrijk het totale plaatje in beeld te houden, want wat we niet collectief financieren, moeten we individueel betalen. Bovendien blijkt de collectieve aanpak door de overheid (kosten)efficiënter.

Figuur 2: Totale uitgaven aan sociale bescherming naar financieringstype per land

13 Totale sociale uitgaven naar financieringstype

Omvang (in procent bbp) van de netto totale sociale uitgaven naar financieringstype.

* Cijfers 2019. Geen cijfers over belastingvoordelen ten gunste van private pensioenopbouw beschikbaar voor Japan. Geen opsplitsing mogelijk in pensioenuitgaven opgebouwd via verplichte private dan wel vrijwillige private verzekering in Zwitserland.

Grafiek: Denktank Minerva @matthias_somers • Bron: OECD Social Expenditure Database; eigen berekeningen • Gecreëerd met Datawrapper

Bron: Denktank Minerva

Het is het belangrijk om goed te kijken wie er voordeel haalt uit welk systeem. Collectieve keuzes spelen vaak in het belang van mensen in een kwetsbare positie, terwijl individuele systemen mattheuseffecten in zich dragen die de sterkere en de middengroepen bevoordelen. Zo zal een fiscaal systeem dat belastingvoordelen toekent aan wie investeert in private pensioenopbouw alleen ten gunste komen van personen die over voldoende financiële slagkracht beschikken. Bovendien zullen mensen die deze slagkracht niet hebben, minder beschermd zijn omdat ze vrijwillige sociale uitgaven niet kunnen doen. Dat is problematisch omdat deze niet-verplichte uitgaven de gaten moeten opvullen die een zich terugtrekkende overheid maakt.

Wanneer we dat totaalplaatje bekijken, blijkt de omvang van de Belgische sociale uitgaven helemaal niet opmerkelijk hoog. Onze buurlanden Frankrijk, Duitsland en Nederland geven allen meer uit aan het nastreven van sociale doelstellingen net zoals de Verenigde Staten. Wel doen verschillende landen dat elk op een heel eigen wijze, waarbij zeker de Verenigde Staten en Nederland (net zoals Zwitserland), elk op hun manier, zeer sterk de nadruk leggen op de rol van private spelers in de financiële organisatie van het sociaal beleid, terwijl die rol in België relatief beperkt blijft, precies omdat de overheid hier een grotere rol op zich neemt.

TE HOGE ARMOEDE

Ondanks het feit dat we een performant (en betaalbaar) systeem van sociale bescherming hebben, blijft het armoederisico in ons land hoog. Daarbij valt op hoe persistent dat risico is. In voorspoed alsook in economische crisis schommelt het cijfer tussen de 12 en de 15 procent. Graven we dieper in de cijfers, dan zien we in Tabel 1 dat sommige groepen een beduidend hoger armoederisico hebben dan andere.

Ons systeem slaagt er niet in om bepaalde groepen van mensen in een kwetsbare positie evengoed tegen armoede te beschermen, met name vrouwen, ouderen, werkzoekenden, kortgeschoolden, huurders en mensen die niet in de EU geboren zijn.

Tabel 1: Armoederisico naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, activiteitstatus, opleidingsniveau, woningbezit en geboorteland

	2019	2020	2021	2022
Algemeen	14,8%	14,1%	12,7%	13,2%
Vrouwen	-	-	-	13,5%
65+	-	-	-	17,9%
Alleenstaanden	-	-	-	20,7%
Werkzoekenden	-	-	-	48,5%
Kortgeschoolden	-	-	-	26,2%
Huurders	-	-	-	29,1%
Geboren in niet-EU land	-	-	-	34,6%

Bron: Jaarboek Armoede en Ongelijkheid 2023

Ondanks de licht dalende armoedecijfers van de voorbije jaren wees de Armoedebaarometer 2023 van Decenniumdoelen erop dat armoede in België zich verdiept en verbreedt.[5] Het inkomen van mensen die in armoede zitten, verwijderd steeds verder van de armoededrempel, wat erop wijst dat ze dieper in de problemen komen te zitten.

Bovendien laat de Armoedebaarometer zien dat steeds meer mensen met de armoededrempel flirten. Het gaat hier om andere profielen – bijvoorbeeld veel jonge mensen – dan de klassieke groepen. Vaak gaat het om mensen die net uit de boot vallen om van bepaalde sociale voordelen, zoals het Sociaal Tarief, te genieten.

TE HOGE INKOMENS- EN VERMOGENSONGELIJKHEID

In een visietekst over sociale bescherming zou het hoogst onvolledig zijn om enkel armoedecijfers in beeld te brengen. Correcter is om de ongelijkheid onder de loep te nemen.[6] Ongelijkheid gaat over de manier waarop onze samenleving de totale beschikbare middelen verdeelt.

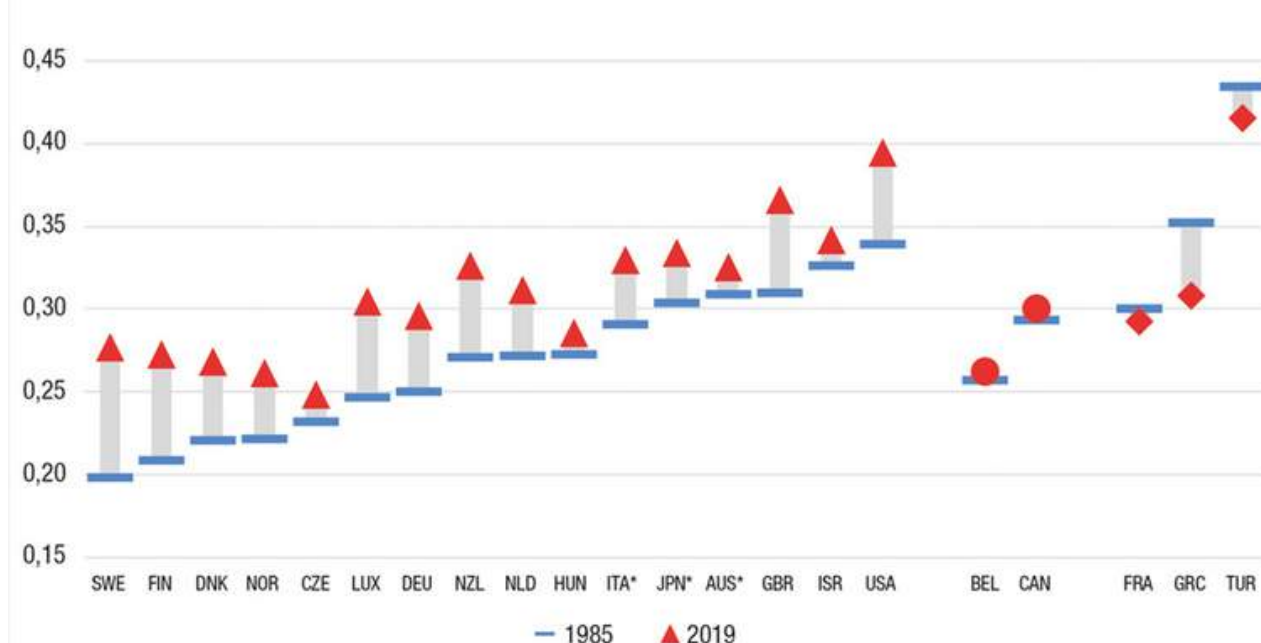
Daarom is het vreemd om naar de middelen van één groep, mensen in armoede, te kijken en te doen alsof hun situatie los staat van die van een andere groep: de toplaag. Beide posities zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Inkomen

Kijken we naar de ongelijkheid, dan toont Figuur 3 dat ons land (traditioneel) een lage inkomensongelijkheid heeft. Deze inkomensongelijkheid zou de afgelopen decennia ook niet zijn toegenomen, terwijl dat wel het geval is in de meeste andere OESO-landen.[7]

Daarbij moet deze “gelijkheid” wel gerelativeerd worden. Ook al zijn wij internationaal gezien een gelijk land, het totale netto-inkomen dat verworven wordt door de rijkste 20 procent van de bevolking is bijna vier keer groter dan dat van de armste 20 procent.

Figuur 3: Ginicoëfficiënt op basis van beschikbaar inkomen voor Oeso-landen 1985-2019

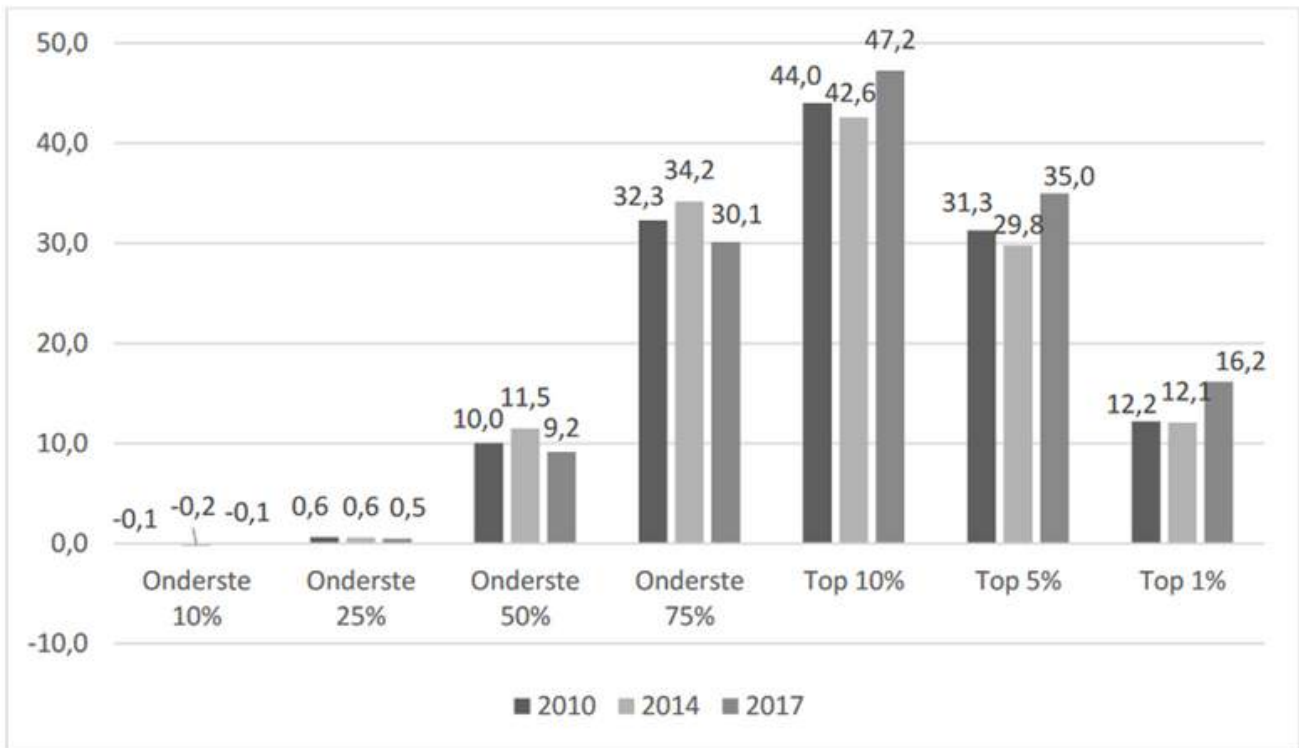
Bron: [Jonas Vanderkelen in Sampol op basis van OESO-data](#)

Vermogen

Eenzelfde verhaal zien we bij de vermogensongelijkheid. Ook deze ligt voor ons land internationaal relatief eerder laag.[8]

Toch zijn de absolute verschillen tussen de armste en rijkste groepen substantieel. Figuur 4 toont de verdeling van de Belgische bevolking volgens hun aandeel in het netto vermogen.

Figuur 4: Aandeel in het netto vermogen – naar vermogensverdeling

Bron: [Kuypers en Marx in CSB Berichten](#)

De 25 procent minst vermogende Belgische gezinnen bezitten weinig of geen netto vermogen. Voor de onderste 10 procent is het vermogensaandeel zelfs negatief, wat betekent dat hun schulden groter zijn dan hun activa.

In 2017 bezaten de 50 procent minst vermogende Belgische gezinnen ongeveer 9 procent van het netto vermogen, de volgende 25 procent zo'n 21 procent en de top 10 procent meest vermogende Belgische gezinnen ongeveer 47 procent.

Met andere woorden de top 10 procent bezit ongeveer evenveel als de rest van de bevolking gezamenlijk. Het aandeel van de top 5 procent en top 1 procent ligt respectievelijk op 35 en 16 procent. Ten opzichte van de voorgaande datagolven zien we een stijging van de vermogensongelijkheid doordat de beurs aandelen van de top nog verder stegen.[9]

De 10 procent minst vermogenden zijn gezinnen die minder dan 2.000 euro aan netto vermogen bezitten. Dat bedrag ligt lager dan in 2010, toen die grens nog gelijk was aan 3.000 euro.

De minst vermogenden lijken met andere woorden steeds minder vermogen te hebben. Het percentage gezinnen met een negatief vermogen blijft over de jaren echter wel stabiel: rond 3,5 procent. Dat zijn dus de gezinnen bij wie de totale schulden groter zijn dan de waarde van hun bezittingen. Aan de andere kant van de verdeling zien we dat in 2017 een netto vermogen van 762.000 euro voorwaarde is om tot de 10 procent meest vermogenden te behoren, vanaf een netto vermogen van iets meer dan een miljoen euro behoort men tot de top 5 procent. De top 1 procent begint vanaf 3 miljoen netto.[10]

Richtsnoeren voor verbetering van onze Sociale Bescherming

Op basis van bovengenoemde context formuleert SAAMO **tien richtsnoeren** op basis waarvan ons systeem van sociale bescherming verbeterd dient te worden. De eerste **zes** zijn van **principiële aard**. Het zijn ideeën die aangeven voor welke samenleving SAAMO staat. De volgende **vier** zijn eerder van **socio-economische aard**. Het zijn technische richtsnoeren die ervoor moeten zorgen dat onze sociale bescherming voor iedereen werkt.

Principiële richtsnoeren

1. WIE WERKT MOET SOCIAAL BESCHERMD ZIJN: VOLDOENDE HOGE (BRUTO)LONEN

Wie werkt, heeft in ons land 4,7 procent kans om in armoede terecht te komen. Internationaal gezien, is dit een relatief laag cijfer. Het Europese gemiddelde schommelt rond de 10 procent. Wel opvallend: het aantal werkende Belgen met een armoederisico zit in de lift: van 3,6 procent in 2022 naar 4,7 procent in 2023. België kent dus meer 'werkende armen'. Van de 4,6 miljoen Belgen met een job zijn er naar schatting 230.000 die moeite hebben om rond te komen. Nog eens 411.000 mensen hebben een levensstandaard die niet ver boven de armoedegrens ligt. Twee derde van deze gezinnen heeft kinderen en kan zich geen of weinig financiële terugval veroorloven. Een belangrijk deel van de oplossing hiervoor ligt in een verhoging van de (bruto)lonen. Dit heeft als bijkomend voordeel dat het ruimte biedt om de minimumuitkeringen te verhogen zonder dat dit werkloosheidsvallen creëert.[11]

Recente cijfers tonen aan dat hier ruimte voor is. Zo zijn de brutowinstmarges van bedrijven hoger dan ooit en daalt het arbeidsaandeel - het deel van de meerwaarde dat aangewend wordt voor het betalen van lonen en bijdragen aan de sociale zekerheid - naar een historisch dieptepunt.[12] Het is daarom ook dat we over voldoende hoge brutolonen moeten spreken. De voorbije decennia is erop ingezet om arbeid goedkoper te maken door de (werkgevers)bijdragen aan de sociale zekerheid te verlagen. Dit heeft ertoe geleid dat deze sociale zekerheid nu jaarlijks met een groot tekort kampt. Voor sommigen is dat vandaag het excuus om in de uitgaven van de sociale bescherming te besparen.[13]

2. UITKERINGEN BOVEN DE EUROPESE ARMOEDEGRENS

Ons systeem van sociale bescherming heeft de naam te genereus te zijn. Vaak wordt dan verwezen naar de werkloosheid die in tegenstelling tot het systeem in veel andere landen nog onbeperkt in de tijd zou zijn. Uitkeringsgerechtigden zouden te weinig stimulans voelen om aan het werk gaan. Nochtans rekende professor Ivo Marx voor verschillende gezinssituaties uit wat het maandelijks oplevert om te gaan werken in vergelijking met wanneer je een leefloon of langdurig een werkloosheidsuitkering krijgt. Buiten enkele gezinssituaties waar deeltijds gewerkt wordt, bedraagt het verschil bijna altijd meer dan 500 euro. De idee dat werken niet loont, klopt dus niet.

Vandaag zien we dat uitkeringen onvoldoende zijn om op een menswaardige manier rond te komen. Onderzoekers bij het Expertisecentrum Budget en Financieel Welzijn (CEBUD) van de Thomas More Hogeschool becijferden dat het inkomen uit een minimum werkloosheidsuitkering of sociale bijstand te laag ligt om menswaardig te kunnen leven wanneer je een woning huurt op de private huurmarkt.[14] Ook wanneer een volwassene in het gezin voltijds werkt aan een minimumloon is het inkomen vaak ontoereikend. Voor gezinnen met kinderen zijn de bedragen uit de kinderbijslag (inclusief sociale toeslagen) in de verschillende regio's onvoldoende om de minimale kost van kinderen te dekken.

De resultaten suggereren dat België eigenlijk bijkomende inspanningen moet leveren om toereikende minimuminkomens te waarborgen, zoals omschreven in de Aanbeveling van 30 januari 2023 van de Raad van de Europese Unie. Deze aanbeveling heeft tot doel armoede en sociale uitsluiting te bestrijden en voor meer werkgelegenheid te zorgen door toereikende inkomenssteun te bevorderen. Dit moet gebeuren door een minimuminkomen in te stellen, personen met onvoldoende middelen daadwerkelijke toegang tot ondersteunende en essentiële diensten te bieden, en de integratie van wie wil werken op de arbeidsmarkt te vergemakkelijken.

SAAMO pleit voor het optrekken van alle uitkeringen boven de Europese armoedegrens. Ook de referentiebudgetten kunnen een hulpmiddel zijn om te bepalen wat een inkomen is waarmee gezinnen volwaardig aan de samenleving kunnen bijdragen. Daarbij moeten we armoedevallen durven bekijken. Als we het verschil tussen werken en niet-werken nog willen verhogen, dienen we wel te kiezen voor het optrekken van de lage lonen (zie principe 1), en het organiseren van een toegankelijk en betaalbaar aanbod van kinderopvang en openbaar vervoer.

3. OP BASIS VAN VERTROUWEN IN MENSEN: GEEN VOORWAARDELIJKHEID

SAAMO gelooft niet in het mensbeeld van de homo economicus die heel beredeneerd de kantjes ervan afloopt. Onderzoek bewijst dit ook. Uit een recente studie van ABVV blijkt dat 82 procent van de werkzoekenden aangeeft te willen werken, een opleiding te volgen of vrijwilligerswerk te doen. Daartegenover staat een groep van 14 procent die aangeeft niet meer te kunnen werken vanwege ziekte en dergelijke. Tenslotte is er een kleine groep van nog geen 4 procent die afgehaakt is en niet meer wil werken.[15] Daarbij zeggen we niet dat er geen misbruik bestaat. Alleen gaat het hier om uitzonderingen. Een studie in opdracht van de POD Maatschappelijk Integratie toont bijvoorbeeld aan dat aantal fraudegevallen bij het leefloon op niet meer dan 4,59 procent ligt.[16] Je beleid op uitzonderingen afstemmen is een recept voor slecht beleid.

“SAAMO omarmt het concept van de mens als een “supersamenwerker” en ondersteunt daarom het principe van wederkerigheid.” Alleen bestaat wederkerigheid voor ons niet noodzakelijk in het aannemen van een job op de reguliere arbeidsmarkt. Bovendien zien we dat dwang niet werkt en vrijwilligheid wel. “Als een ei van buitenaf gebroken wordt, eindigt leven. Als een ei van binnenuit gebroken wordt, begint leven.” SAAMO is ervan overtuigd dat een traject naar duurzaam werk enkel werkt als mensen intrinsiek gemotiveerd zijn. Het heeft geen zin mensen tegen hun zin in een traject te dwingen. Deze keuze voor vrijwilligheid is geen kwestie van ideologie. Onderzoek voor ons land door zowel de Rijksdienst voor Arbeidsvoorzieningen (RVA)[17] als door de OESO[18] is duidelijk: uitkeringssancties zoals het voorwaardelijk maken, het afnemen of het laten dalen over tijd van werkloosheidsuitkeringen werken niet als maatregel om de kansen op werk van werklozen te verhogen. Onderzoek in Nederland[19] geeft zelfs aan dat een sanctionerende aanpak ervoor zorgt dat diegenen die werk vinden vaker in precare jobs terechtkomen. We kunnen dus enkel concluderen dat sanctionerend activeringsbeleid geen efficiënte besteding van overheidsmiddelen is.

Om al die redenen gelooft SAAMO in maatregelen die uitgaan van vertrouwen in mensen. We verzetten ons tegen de trend om aan sociale bescherming – en dus een leven in menselijke waardigheid – steeds meer voorwaarden te koppelen. We kunnen ons niet vinden in het contractualiseren van rechten. Daarvoor is het machtsverschil tussen een overheid en mensen in een kwetsbare positie die voor hun inkomen van die overheid afhankelijk zijn, te groot.

4. (RECHTS)GELIJKHEID

Als er toch voorwaarden ingesteld moeten worden, stelt SAAMO dat deze, om rechtsgelijkheid te garanderen, steeds op federaal of Vlaams niveau bepaald worden. Door de trend van decentralisatie krijgen lokale besturen immers steeds vaker de autonomie om voorwaarden te stellen aan uitkeringen en dienstverlening. Hierdoor dreigt rechtsongelijkheid te ontstaan. Bovendien kan een hard beleid ook gebruikt worden om burgers die het beleid liever niet op het grondgebied heeft, weg te duwen. Op die manier bestaat het risico dat lokale besturen om ter strengst zullen zijn en er de sociale bescherming in een neerwaartse spiraal terechtkomt.

Voor sociale zekerheid is SAAMO er voorstander van om deze op federaal niveau te houden. Opnieuw opdat dit rechtsgelijkheid en solidariteit garandeert tussen mensen op ons grondgebied en solidariteit installeert. Bovendien biedt de parastatale invulling, waarbij werkgevers en -nemers een plek aan de beslissingstafel hebben een tegengewicht tegen een overambitieuze overheid. De manier waarop er op Vlaams niveau met de kinderbijslag aan de slag gegaan is, bewijst dat dit meer dan nodig is.

5. MENSELIJKE WAARDIGHEID VOOR IEDEREEN OP ONS GRONDGEBIED

Aangezien SAAMO uitgaat van grond- en mensenrechten, pleiten we voor menselijke waardigheid voor iedereen die zich op het Belgische grondgebied bevindt. De paraplu van de sociale bescherming moet dus zo breed mogelijk zijn. Daarbij verzetten we ons tegen de creatie van subsystemen voor bevolkingsgroepen die legaal in ons land verblijven.[20]

6. DE STERKSTE SCHOULDERS DRAGEN DE ZWAARSTE LASTEN

Als we naar de huidige financiële ongelijkheid en kapitaalsvlucht kijken – volgens recente cijfers gaat dit om 266 miljard per jaar uit België – kunnen we alleen maar concluderen dat er nog erg veel ruimte is voor een sterkere sociale bescherming.[21]

Om dit alles te bekostigen gaat SAAMO uit van het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Ons systeem dient herverdelend te werken: van rijk naar arm. Daarom verdedigen we ons progressief belastingstelsel en willen we dit nog versterken.

Het spreekt voor zich dat de grote vermogens veel meer aan het systeem dienen bij te dragen. Hier is niet enkel een zeer groot maatschappelijk draagvlak voor, ook wetenschappelijk groeit de consensus dat een vermogens(winst)belasting een wenselijke piste is.[22] Een blik op de recente wetenschappelijke literatuur leert dat alle tegenargumenten achterhaald en onjuist zijn.[23]

Socio-economische richtsnoeren

7. OP BASIS VAN EEN INSTITUTIONEEL SYSTEEM VAN INDIRECTE SOLIDARITEIT

Hoewel SAAMO initiatieven van directe solidariteit toejuicht, vormen ze geen directe vorm van sociale bescherming. Voor SAAMO zijn grond- en mensenrechten richtinggevende principes. Deze rechten kunnen enkel collectief, door een overheid gegarandeerd worden.[24] Daarom gaan we steeds voor een institutioneel systeem van indirecte solidariteit. De solidariteit die een overheid organiseert en waar burgers (verplicht) aan bijdragen.

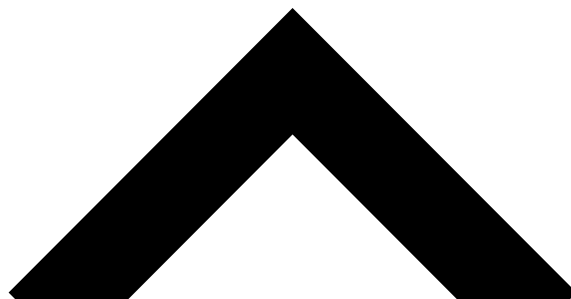
Deskundigen als Bea Cantillon, Sarah Marchal en Karen Hermans stellen in een kritisch stuk over de impact van niet-structurele initiatieven dat nieuw beleid het realiseren van rechten voor kwetsbare groepen voorop moet stellen.[25] Professor Stijn Oosterlynck onderschrijft dit. Hij wijst op het principe van gelijkheid om de indirecte solidariteit te bepleiten: “Onderliggend aan de welvaartstaat is het idee van sociale rechten. Sociale bescherming is in de welvaartstaat dus niet gebaseerd op caritas. Het omvat geen sociale relatie waarbij rijkere mensen uit vrije wil geven en zij die krijgen vooral dankbaarheid moeten koesteren tegenover hun weldoener. Omdat sociale bescherming op juridisch verankerde sociale rechten steunt, is er geen directe afhankelijkheidsrelatie, maar een relatie van gelijkwaardigheid.”[26]

8. EEN GETRAPT SYSTEEM - PROGRESSIEF UNIVERSALISME

A system for the poor is a poor system. Daarom pleit SAAMO voor een universeel en robuust sociaal model waar iedereen (af en toe) van mee geniet. Want wanneer een groep merkt dat ze steeds moet betalen en niks terugkrijgt gaat ze het systeem in vraag stellen. Op die manier hol je het draagvlak voor solidariteit uit. Waarom hadden Reagan en Thatcher het zo gemakkelijk om zo diep in hun sociale stelsels te snijden? Omdat het Angelsaksisch model alleen gericht was op armoedebestrijding. De meerderheid van de bevolking dacht dat ze enkel moest bijdragen zonder iets terug te krijgen. De sociale zekerheid was voor hen enkel een kost waar ze best van verlost wilden worden.

Anderzijds is SAAMO voor een herverdelend systeem waarbij de noden van mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie als richtsnoer genomen worden. Nog te vaak gaat onze sociale bescherming vandaag uit van een alles-of-niets-principe. Ofwel kom je in aanmerking voor een bepaalde uitkering, ofwel niet. Als gevolg creëer je net boven de armoedegrens een nieuwe kwetsbare groep die telkens net niet in aanmerking komt voor tal van sociale voordelen.

Daarom schuiven we het idee van progressief universalisme naar voren waarbij een brede groep burgers voor uitkeringen gerechtigd zijn, maar mensen in armoede consequent meer ontvangen. [27] Groepen die net boven die (armoede)grens zitten, moeten op getrapte wijze ook in aanmerking kunnen komen om van systemen van sociale bescherming te genieten.

9. PROACTIEVE DIENSTVERLENING EN AUTOMATISCHE RECHTENTOEKENNING

Zelfs wanneer er een sterke sociale bescherming bestaat, zien we dat sommige mensen om allerlei redenen niet tot hun rechten geraken. Zo is er bijvoorbeeld bij het leefloon een non take up die tussen de 40 en de 50 procent schommelt.[28] Proactief handelen biedt hier een oplossing op.

Proactief handelen is 'een vorm van dienstverlening waarbij de overheid op eigen initiatief een dienstverleningsproces richting de rechthebbende opstart op basis van reeds bekende informatie bij de overheid zelf. Naast een kwalitatieve dienstverlening, een goede samenwerking tussen de verschillende overheidsniveaus en aandacht voor diverse vormen van outreachend handelen, vergt proactieve dienstverlening – zowel in landelijke als stedelijke context – de aanwezigheid van lokale ankerplaatsen in de strijd tegen onderbescherming: we noemen deze geïntegreerde basisvoorzieningen.[29]

Een belangrijk aspect van proactieve dienstverlening is de automatische rechtentoekenning. Hierbij onderzoekt de bevoegde overheidsinstantie of iemand al dan niet in aanmerking komt voor een bepaald recht zonder tussenkomst van de potentieel rechthebbende. Deze moet dus geen aanvraag indienen en ook geen documenten voorleggen. Na het onderzoek wordt het recht al dan niet toegekend aan de gerechtigde. Zolang dit gebeurt zonder dat het werken op maat niet in het gedrang komt, en er bijzondere aandacht is voor mensen in een kwetsbare positie, is automatische rechtentoekenning een belangrijk middel om tot een betere sociale bescherming te komen. Wanneer het niet mogelijk is om een recht automatisch toe te kennen, dient ernaar gestreefd te worden om de administratieve stappen die de persoon in kwestie moet zetten, zoveel mogelijk te vereenvoudigen. Een andere manier om rechten automatisch toe te kennen is door deze te koppelen aan een ander recht dat de persoon al verworven heeft.[30]

10. EEN ROBUSTE SOCIALE ZEKERHEID MET DE BIJSTAND ALS RESTCATEGORIE

Onder deze paraplu moet de bijstand een restcategorie blijven waar slechts een beperkt aantal mensen inzit. We mogen niet evolueren naar het Nederlandse model dat mensen al snel in de bijstand schuift. De enorme stijging van het aantal mensen met een leefloon bewijst dat we hier niet op de goede weg zitten. De impact van volgende beleidsmaatregelen is zeer groot: de verlenging van de duur van de inschakelingstijd, de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen, de versterking van de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen en de repressieve opvolging van de werkzoekenden en de sancties die eruit voortvloeien. De cijfers spreken voor zich. Zo bedroeg het aantal mensen dat met een leefloon moet rondkomen begin 2008 nog 82.345, terwijl dat begin 2023 niet minder dan 156.480 was.[31]

Daarom spreekt SAAMO zich uit voor een robuuste sociale zekerheid met menswaardige uitkeringen boven de armoedegrens.

EINDNOTEN

[1] Somers M. (2023) 'De impact van sociale uitkeringen op armoede', Brussel: Denktank Minerva, 6 p

[2] Marchal S. (2024) 'Hoe adequaat is de sociale zekerheid nog? Een blik op de situatie voor personen op actieve Leeftijd' op Studiedag 'Onze sociale zekerheid: klaar voor nog eens 80 jaar?' op 16 april.

[3] Somers M. (2023) 'De impact van sociale uitkeringen op armoede', Brussel: Denktank Minerva, 6 p

[4] Somers M. (2023) 'De Belgische sociale uitgaven in vergelijking', Brussel: Denktank Minerva, 13 p.

[5] Decenniumdoelen (2023) 'Armoedebareometer 2023', Brussel: Decenniumdoelen, 28 p.

[6] In wat volgt, beperken we ons tot financiële ongelijkheid. Niet omdat onderwijs-, gezondheids- en andere vormen van ongelijkheid onbelangrijk zijn, maar omdat de focus van onze definitie van sociale bescherming op het financiële vlak ligt.

[7] Vanderkelen J. (2023) 'De paradox van de Belgische inkomensongelijkheid' in Samenleving en Politiek, Jaargang 30, nr. 1 (januari), p. 28-34

[8] Het betreft hier informatie op basis van vragenlijsten. Aangezien ons land geen vermogenskadaster heeft, hebben we geen exact zicht op de precieze vermogens.

[9] & [10] Kuypers S., Marx I. (2020) 'De verdeling van de vermogens en schulden in België. Een actualisering op basis van de derde golf van het HFCS' in CSB Berichten, D/2020/6104/02, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, 24 p.

[11] De idee dat werken in België niet loont vanwege en te genereus systeem van sociale bescherming klopt niet. Naar aanleiding van de verkiezingen rekende professor Ivo Marx voor verschillende gezinssituaties uit wat het maandelijks oplevert om te gaan werken in vergelijking met wanneer je een leefloon of langdurig een werkloosheidsuitkering krijgt. Buiten enkele gezinssituaties waar deeltijds gewerkt wordt, bedraagt het verschil bijna altijd meer dan 500 euro.

[12] Somers M. (2022) 'Lonen, prijzen, winsten: een analyse van de bedrijfsresultaten in tijden van inflatie', Brussel: Minerva, 15 p.

[13] ABVV (2020) 'Altijd beschermd', Brussel: ABVV, 60 p.

[14] Frederickx M., Delanghe H., Penne T., Storms B. (2024) 'Kan je menswaardig leven met een minimuminkomen?', in Minerva Paper 2024/06. Brussel: Denktank Minerva, 7 p.

[15] Vlaams ABVV (2023) 'Naar een humaan activeringsbeleid. Ervaringen van langdurig werkzoekenden met de VDAB-dienstverlening', Brussel: Vlaams ABVV, ABVV Vorming & Actie Force, sterk in weerwerk, 33 p.

[16] PROBIS Consulting (2014) 'Werklastmeting sociale diensten' in opdracht van POD Maatschappelijke Integratie, Geel: PROBIS Group, p.98

[17] Segaert M., Nuyts N. (2022) '10 jaar versterkte degressiviteit van de werkloosheidsuitkering. Evaluatie van de impact op de transities naar werk en op de sociale uitgaven in de periode 2010-2020', Brussel: Rijksdienst voor arbeidsvoorzieningen, 55 p.

[18] Salvatori A. (2022) 'The effect of declining unemployment benefits on transitions to employment: Evidence from Belgium', Paris: OECD Publishing, 29 p.

[19] Van Echtelt P., Sadiraj K., e.a. (2019), 'Eindevaluatie van de Participatiewet', Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 287 p.

[20] Ook mensen zonder wettig verblijf hebben recht op een menswaardig bestaan. De werkgroep Sociale Bescherming merkt echter niet over de deskundigheid te beschikken om zich uit te spreken over hoe dit precies moet gebeuren. We kijken hiervoor naar een werkgroep in de sector, getrokken door SAAMO Brussel. We vullen deze principes aan van zodra zij zich hierover hebben uitgesproken.

- [21] Bové L. (2021) '266 miljard euro betaald aan belastingparadijzen', in De Tijd, 16 oktober 2021
- [22] Bellens S. (2024) '71 procent Vlamingen vindt vermogensbelasting topprioriteit' in Visie, 16 april 2024
- [23] Van Doorslaer e.a. (2024) 'Spaar de rijken? Populaire riedel zonder wetenschappelijke onderbouwing', in De Standaard, 30 mei 2024
- [24] SAAMO (2023) 'Wij zijn SAAMO', Brussel: SAAMO, 15 p.
- [25] Hermans K., Cantillon B., Marchal S. (2024) 'De bittere nasmaak van voedselhulp', in Samenleving en Politiek, Jaargang 31, nr. 4 (april), p. 38-42
- [26] Bruyneel G., Storme A (2014), 'Het belang van kleinschalige sociale innovatie in een evoluerende welvaartstaat. Een gesprek met Stijn Oosterlynck.' in Opbouwwerk Brussel, 112: Solidariteit en solidaire structuren, p.34-40
- [27] De term 'progressief universalisme' wijst op de erkenning van een universeel basisrecht gekoppeld aan positieve discriminatie ten gunste van achtergestelde doelgroepen. In Vlaanderen wordt de term 'progressief' al eens vervangen door 'proportioneel' om te verwijzen naar het compensatiebeginsel.
- [28] Goedemé, et al. (2022). 'TAKE - Reducing poverty through improving take up of social policies. FinalReport', Brussel: BeLSPO, 117 p.
- [29] Samenlevingsopbouw (2011) 'Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming Beleidsvisietekst', Brussel: Samenlevingsopbouw, 23 p.
- [30] Van Regenmortel (2013) 'Automatische rechtentoekenning en proactief handelen. Een verkenning op lokaal niveau met bijzondere aandacht voor mensen met een laag inkomen. Executive summary', Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt, 12 p.
- [31] Barometer voor maatschappelijke integratie

Deze visietekst kwam tot stand met de ondersteuning van SAM, steunpunt Mens en Samenleving.
Foto's © ISO800 gemaakt voor SAAMO - tenzij anders vermeld.